

کرکنار

در گذر روزگار

علی اصغر قای پور

سرشناسه : قلی‌پور، علی‌اصغر، ۱۳۵۲ -
 عنوان و نام پدیدآور : کرکنار در گذر روزگار/علی‌اصغر قلی‌پور.
 مشخصات نشر : قایم شهر: پژوهشهای فرهنگی، ۱۳۹۷.
 مشخصات ظاهری : ۳۸۸ ص.: مصور (رنگی)، جدول، نمودار (رنگی).
 شابک : 978-964-6912-99-1
 وضعیت فهرست نویسی : فیبا
 یادداشت : کتابنامه.
 موضوع : کرکنار
 موضوع : Karkenar (Iran)
 رده بندی کنگره : DSRT115 / ۲۷۸ ۱۳۹۷
 رده بندی یوبی : ۹۵۵/۲۳۵۵
 شماره کتابت سی‌علی : ۵۰۹۳۴۹۸

ساری، میدان امام، بلوار دانشگاه، کوچه شهید بیان، آستان قدس،
 مرکز مطالعات ایرانی - انتشارات پژوهش‌های فرهنگی، تان: ۳۳۵۵۶۴۴ - ۰۱۱

کرکنار در گذر روزگار

علی‌اصغر قلی‌پور

karkenar95@gmail.com

ویراستار: یوسف الهی
 صفحه‌آرایی و گرافیک: رسانش نوین
 طرح جلد: کانون تبلیغاتی طرح و نشر
 لیتوگرافی، چاپ و صحافی: نیما بابلسر

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه
 چاپ اول، ساری، ۱۳۹۷
 شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۶۹۱۲-۹۹-۱

قیمت: ۴۰۰۰۰ تومان

فهرست

پیش گفتار.....	۹
دیباچه.....	۱۳

فصل اول: جغرافیا و تاریخ

درآمد.....	۱۵
موقعیت جغرافیایی.....	۱۵
آب و هوا و ناهموازی.....	۱۸
پوشش گیاهی.....	۱۹
زندگی جانوری.....	۲۰
منابع آب.....	۲۱
بلایای طبیعی.....	۳۰
سابقه‌ی تاریخی روستا.....	۳۱
وجه تسمیه.....	۴۱
اماکن و سکونت گاه.....	۴۴
آثار تاریخی کرکنار.....	۴۶
کرکنار در اسناد.....	۴۷
وقایع تاریخی.....	۵۲

فصل دوم: سیمای اقتصادی

درآمد.....	۵۳
وضعیت اقتصادی.....	۵۳
تولیدات کشاورزی.....	۵۵
برنج.....	۵۵
چگونگی کشت برنج.....	۵۶
فولکلور زراعی.....	۶۴
باغداری.....	۶۷

۶۷.....	جالیز کاری و صیفی کاری.....
۶۹.....	علوفه.....
۶۹.....	دامپروری.....
۷۲.....	پرورش ماهی و شکار.....
۷۳.....	مالکیت ارضی.....
۷۷.....	نظام‌های بهره‌برداری.....
۷۷.....	مالکیت و اصلاحات ارضی قبل از انقلاب اسلامی.....
۸۷.....	اصلاحات ارضی بعد از انقلاب اسلامی.....
۸۹.....	زیربناها و ارتباطات.....
۹۰.....	کرکنار در مسیر توسعه.....
۹۵.....	آب زراعی.....
۹۵.....	صنایع روستایی.....
۹۹.....	خدمات فنی و عمومی.....
۱۰۱.....	صنایع دستی.....
۱۰۳.....	گردشگری.....
۱۰۴.....	بازار و مبادلات کالا.....
۱۰۵.....	لوازم کار در روستا.....
۱۰۶.....	سکونت گاه‌ها.....

فصل سوم: اوضاع اجتماعی

۱۱۳.....	درآمد.....
۱۱۳.....	جمعیت و نیروی انسانی.....
۱۱۷.....	نوع خانواده.....
۱۱۷.....	تولد و باروری.....
۱۱۸.....	وضعیت مهاجرت.....
۱۱۸.....	خانواده، ازدواج و طلاق.....
۱۲۵.....	تربیت و سواد.....
۱۳۲.....	دبستان.....
۱۴۱.....	مدرسه‌ی راهنمایی.....
۱۴۲.....	پیشگامان آموزش نوین.....
۱۴۳.....	بهداشت و درمان.....
۱۴۵.....	حمام عمومی.....
۱۴۸.....	نهادهای اجتماعی.....

۱۵۱.....	کرکنار و انقلاب اسلامی.....
۱۵۴.....	اماکن مذهبی.....
۱۶۱.....	آرامگاه.....
۱۶۱.....	مراکز اداری.....
۱۶۱.....	انحرافات اجتماعی.....

فصل چهارم: اوضاع فرهنگی

۱۶۳.....	درآمد.....
۱۶۳.....	فرهنگ عامه (ریکلمر).....
۱۶۵.....	دین و مذهب.....
۱۶۶.....	عقاید و باورها.....
۱۶۹.....	زبان و لهجه.....
۱۶۹.....	پوشاک.....
۱۷۱.....	زیورآلات زنان.....
۱۷۱.....	ازدواج.....
۱۷۸.....	کار و اوقات فراغت.....
۱۸۰.....	غذاهای محلی.....
۱۸۱.....	جشن ها و آیین های ملی و مذهبی.....
۱۸۱.....	سفرهای زیارتی.....
۱۸۳.....	عید نوروز.....
۱۸۶.....	سیزده بدر.....
۱۸۶.....	عید مردگان (مردگون عتید).....
۱۸۷.....	جشن تیرگان (تیر ماه سیزه).....
۱۸۸.....	شب یلدا یا چله شو.....
۱۸۸.....	نیمه شعبان.....
۱۸۸.....	سوگواری و روضه خوانی ها.....
۱۹۰.....	سوگواری و روضه خوانی هادر محرم و صفر.....
۱۹۷.....	ماه رمضان و شهادت حضرت علی (ع).....
۱۹۸.....	عید فطر.....
۱۹۸.....	عید قربان.....
۲۰۰.....	عید غدیر.....
۲۰۰.....	تولد نوزاد.....
۲۰۱.....	ختنه کنان، سوراخ گوش، دندان سری.....

۲۰۱.....	اصلاح موی سر.....
۲۰۲.....	خرید و فروش.....
۲۰۶.....	تقویم تبری.....
۲۰۷.....	فرهنگ نام‌ها.....
۲۰۷.....	دعاها.....
۲۰۸.....	نفرین ها و توهین.....
۲۰۸.....	سوگندها.....
۲۰۹.....	ضرب المثل.....
۲۱۰.....	بازی های بومی.....
۲۱۱.....	چیستان.....
۲۱۲.....	ترانه و موسیقی.....
۲۱۲.....	فرهنگ واژگان روستا.....

فصل پنجم: قومیت و تبارشناسی

۲۱۳.....	درآمد.....
۲۱۳.....	قومیت.....
۲۱۷.....	طایفه ی فیروزجایی (پرجایی).....
۲۲۹.....	طایفه ی گالش تبار.....
۲۴۲.....	سادات.....
۲۴۶.....	طایفه ی کلمر.....
۲۴۷.....	مهاجرین.....
۲۷۵.....	پیوست یکم: دانش آموختگان مقطع دکتری و فرهنگیان.....
۲۷۸.....	پیوست دوم: سیاس.....
۲۸۱.....	منابع.....
۲۸۳.....	نمایه ی جغرافیایی.....

پیش گفتار

ملکا ذکر تو گویم که تو آسمانی و خدائی
نروم جز به همان ره که توام بنمائ

کرکنار (karkenar) از آغاز تا امروز، باریک‌بینی و ارسیر فرهنگ و تمدن را بر پیشانی دارد. یک از هزار سرّ سرّ به مهر این دیار با تراز حتمین، در تکه استخوان‌ها، کوزه شکسته‌ها و کهنه ابزارهای مفرغین نهفته است، باقی را باید، در نگاه حسرت‌بار پیران زمان آزموده جست و گزین، رقص الفاظ فلسفی است که صبح اول را به سام ابد با تار و بود علت و معلول پیوند می‌زند. تحلیل آنچه برجاست نیز؛ شاید به درستی ممکن نباشد.

وقتی از آن همه فراز و فرود، خوشی و ناخوشی، اثری جز چند قلم‌نویس فلز و کاغذ پاره‌ها و نام‌هایی نامأنوس باقی نمانده باشد؛ «نوشتن» دشوار می‌شود. زیرا شناختن «تاریخ» در ویژگی‌های اقلیمی، اقتصادی، معیشتی، اجتماعی؛ خانوادگی، مذهبی، سیاسی، حکومتی، فرهنگ، آداب، آیین‌ها، اعتقادات و باورها، هنر و ادبیات شفاهی و سایر شئون زندگی اجتماعی؛ افسار قلم را به بند می‌کشد. تاریخ قصّه و خیال پردازی نیست واقعیتی است که تصویرگر گذشته‌های درگذشته - به واسطه‌ی تجسم هنر در آثار برجای مانده - چشم‌ها را به قضاوت آمیزه‌ای از زیبایی - زشتی و شیرینی - تلخی فرا می‌خواند. در فراخوانی نویسنده‌ی حوزه‌ی تاریخ، این حسرت برای همیشه باقی است که ای کاش؛ کسی از اعقاب، حدیث راز آلود دیروز را از سینه بروز می‌داد.

این مجموعه که تلاش دارد حدیثی از گذشته، تقدیم آینده نماید؛ راهی به واکاوی فلسفه تاریخ نمی‌برد ولی امید دارد ذهن فلسفی یاران طریقت، خورشید تقدیر را در خشت خام

خاطرات پیر بجوید و این می تواند اندکی از حسرت فردائیان بکاهد. نه کرکنار بیش از یک ذره از تاریخ است و نه ما را ادعای کشف حقیقت؛ ولی آرزوی قلم فرسای بی غرض امروز، گامی است در پی این هدف متعالی که:

دل هر ذره را که بشکافی آفتابیش در میان بینی

هم چنین می توان خوش بود که؛ فردی خواست از طعن سخن نکته سنجان و گرافه گویان نترسد و با همه ی ناتوانی (لَا يَكْلَفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا) راهی را آغاز نماید که پایش، سپیده دم تلاّوی آفتاب اندیشه ی ارباب قلم در آسمان روشن فرداست. در تک تباری یا مونوگرافی (monography) ویژگی های مختلف یک جامعه ی محدود، به جرئت همه جانبه، مورد مطالعه قرار می گیرد و کاری به نظریه پردازی و شرح آرای اقتصادی و ادبی اعتدای ندارد. در این راستا، غیر از پیشینه شناسی و آشنایی با آداب و رسوم، معرفت شناخت روستا، رفع کمبودها و ترسیم افق های روشن، آنچه ضرورت تألیف این کتاب ها را تسریع می بخشد انتقال اطلاعات از نسلی است که ریشه در سنت دارد و می رود به تاریخ پیوندد، به نسلی که داعیه دار تجدّد است و مستانه به آن مغرور.

قرار گرفتن کرکنار در مسیر روستا، رجب قبرستان های متعدد تاریخی و اشیای مفرغی و سفالی، سکه ها، اسناد مکتوب و بی یافت شده، تخیل ما را به گذشته های دور سوق می دهد ولی آنچه مسلم است کشاورزی و کشت پنج شاخصه ی اصلی و بهانه ی دوام زندگی در گذرگاه کرکنار بوده است. مرد روستا در تدبیر و فرهنگ نیز رها از «چون و چرا» به «سنت» و آموزه های اعتقادی تقید و عید و رزیده و باورهای نیاکان را پاس می دارند.

در تدوین این یادنگار، علاوه بر نیروی درونی «از کجا آمده ام، مدنم بهره بود» با حس یاران اندیشمند بدرقه شدم. از کتاب های مختلف با موضوع تاریخ، تمدن و فرهنگ بومی و محلی، اسناد و دست نوشته ها، بررسی های میدانی مورد نیاز، گفتگو با اهل تحقیق و اهالی روستای کرکنار و معدودی از اهل نظر آبادی های هم جوار و اشخاص و ادارات مرتبط و ... بهره مند گردیدم. در این بهره مندی، جز این چند سطر، آنچه باقی است؛ از جزالت کلام و اصالت معنا، متعلق به گشاده مشربانی است که همراه بودند. پدر، آفتاب این راه بوده است و نیز منت بزرگانی که در این پهنه، رهین لطفشان بوده ام، از جنس آنان، پیرزنی که حکایت امتداد تاریخ روستا را از دریای دل تا جاری چشمانش به نظاره نشسته و او هر بار با مرور ایام، «سنگ سراچه ی دل به الماس آب دیدگان می سفت» و می گفت: «نپرس! نپرس!» و این شاید تنمهی شیرینی و حظی است که از تلخی روزگار، عاید محقق می گردد.

این کتاب شامل پنج فصل با موضوعات جغرافیا و تاریخ، اوضاع اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و قومیت و تبارشناسی است. در فصل اول اقلیم، متغیرهای بوم‌شناختی و آثار طبیعی و تاریخی و جغرافیای تاریخی مورد بررسی قرار می‌گیرد. اقتصاد که سهم عمده‌ای در مطالعات روستایی دارد با تفصیل کشت برنج و عوامل مؤثر در رفاه اجتماعی و نظام مالکیتی روستا در فصل دوم آمده است و در ادامه در فصل اوضاع اجتماعی به آموزش، اماکن عمومی و مشارکت اجتماعی و ... پرداخته شده است. بخش چهارم به آئین‌های فرهنگی، آداب و رسوم اختصاص یافته است در این فصل وجوه مشترک فرهنگی مردم روستاهای مازندران به چشم می‌آید و در نهایت در فصل پنجم در بررسی مباحث مرتبط با قومیت و تبارشناسی، به میراث مکتوب و آثار ماندگار خاندان هر طایفه توجه شده است.

بدل توجه‌ی خردانده من محترم به ملاحظاتی که نگارش کتاب بدان زینت طبع یافته، حائز نکاتی است که گمان می‌رود از حجم لغزش‌های محتمل با چشم‌پوشی پژوهشگران نکته‌سنج بکااهد. اول از همه با رعایت دو اصل مهم پرهیز از «ملال‌آوری» و «عامیانه بودن» سعی شده است با اعمال سلیقه و بدول از برخی قواعد رایج در تک‌نگاری به جذابیت‌ها و حاشیه‌های نگارشی - از حاشیه در زیرنویسی‌ها - توجه ویژه‌ای شود.

دوم این که تلاش شد از سوگیری و نگاه جانبدارانه پرهیز، و ضمن نظر به خواست افواه و احترام به آرای اهل نظر از بیان برخی رخدادها ناصواب اجتناب شود. سوم، اتفاق نظر و اختلاف مصاحبه‌شوندگان در برخی موارد، سبب شد که استناد به نقل مطالب آن‌ها دشوار گردد. لذا برای رعایت حق رأی - مطالب سعی شده است بدون ذکر منابع، آنچه به نظر نگارنده با واقعیت تطبیق بیشتری دارد، نقل شود.

و در نهایت، با در معرض تهدید بودن زبان‌های بومی، ضرورت تدوین فرهنگ واژگان روستا اهمیتی مضاعف یافته است. در این راستا تلاش شد از نام اماکن بومی، اصطلاحات رایج و واژه‌های محلی در تمام فصول کتاب استفاده گردد.

در فرجام سخن، از مصاحبت و مساعدت بی‌دریغ دکتر جعفر نیاکی که نگارش این مجموعه مدیون هدایت شوق آفرین وجود بابرکت‌شان می‌باشد؛ سپاسگزاری نموده و بدل عنایت ویژه‌ی یوسف الهی، ویراستار نکته‌سنج و پژوهشگر ارزشمند دیار مازندران را فروتنانه ارج می‌نهم.

هم چنین لازم است ضمن قدردانی از لطف استاد سیروس مهدوی مدیر دانشور انتشارات پژوهش‌های فرهنگی، اهتمام ویژه‌ی آقای محسن علی‌نژاد قمی مدیر نشر رسانش نوین و همکاران ایشان برای آماده‌سازی و صفحه‌آرایی، از آنان که در ارتقای فرهنگ آبادی

کوشیده‌اند آرزوی توفیق و از همراهانی که در تکمیل اسناد و نگارش این اثر سهیم بوده‌اند؛ از جمله، پدر و مادر بزرگوار، همسر و فرزندان عزیزم و نیز فرهیختگانی که زحمات و آثار گرانقدرشان الهام‌بخش تألیف این کتاب شده است؛ تشکر نمایم:

سید محمد صادق ابراهیمیان شیاده؛ (کتاب گنجینه‌ی اسناد بنیاد ایران‌شناسی).

یوسف الهی و شهرام قلی‌پور گودرزی؛ (کتاب بندپی؛ سرزمین، تاریخ، فرهنگ).

علی ایمانی ایمنی؛ (کتاب اینوا - کرو کلا).

دکتر نبی‌الله باقری‌زاد گنجی؛ (کتاب پادشاه‌امیر).

داوود لطفی؛ (کتاب شیردار کلا).

دکتر عفری‌اکی و پوران‌دخت حسین‌زاده؛ (کتاب بابل، شهر زیبای مازندران).

امید است به مدد طبع بلند صاحب‌نظران و یادآوری نکات ارزنده و ارائه‌ی اسناد به مؤلف، نواقص و کمبودهای احتمالی کتاب رفع و تکمیل شود تا در چاپ‌های بعدی، به غنای آن افزوده گردد.

همتم بدرقه‌ی راه کنای ط قدس که دراز است ره مقصد و من نوسفرم

علی اصغر قلی‌پور

اسفند ماه ۱۳۹۶